دواهەمین هەناری دونیا ترشترین هەناری دونیا… ئیدریس موستەفا

ئەم بابەتە نوسینەکی رەخنەیی منە لەسەر رۆمانی "دواهەمین هەناری دونیا"ی بەختیار عەلی. بە یەکەم جارە رۆمانی بەختیار عەلی بخوێنمەوە ئەویش دوای ئەوەی بیستم ئەم رۆمانە وەرگێدراوەتە سەر هەندە زمانی بیانی لەوانە ئەڵمانی. من تەنها وەک خوێنەرێک، خوێندنەوەی خۆم بە ئەو رۆمانە بە چەندان رەخنەی جۆراوجۆردخەمە روو. لەمەشدا پشت بەو تیئۆریە ئەدەبیە دەبەستم کە رێگە بە خوێنەر دەدات دەق هەڵبسەنگێنی و رەخنەی لێبگرێ. ئەو تیئۆریە پێی دەوترێ (Reader-Response Criticism). لەبەر دوورودرێژی بابەتەکە بڕیارمداوە لەمەودوا بە چەند بەشێک بڵاوی بکەمەوە. ئەو رۆمانە دەکرێ لە ژێر رووی ئەدەبی ترەوە وەک زمان بە نموونە رەخنەی توندی لێ بگیرێ بەڵام من لە هەندی باری فکری و چەمکخوازی کۆمەڵایەتی و سیاسیەوە رەخنەکانم دەخەمە روو. بە یارمەتی هەندە قوتابخانە و تیئۆری ئەدەبی و چەمکی فکری دید و بۆچوونەکانم بەیان دەکەم. لەوانە تیئۆری رەخنەگرانەی رەگەزی (Critical Race Theory) یاخود سۆسیۆلۆجیای فەرق و جوداخوازی، فیمینیزم، جێندەر، مارکسیزم، ستراکچراڵیزم، دیراسەی کەلتورەکان و میژوو وەک چەمکێک… هتد

بەشی یەکەم: ناوچەگەرێتی یاخود لەکەدارکردنی گەرمیانی

لەم بەشەدا باس لە بابەتی ناوچەگەرێتی دەکەم کە ئەسەرەکەی بە ئاشکرا لەم رۆمانەدا دەردەکەوێ، بەڵام گرفتەکە لەوەدایە ناتوانی بە دیاریکراوی لە کام قوتابخانە و تئیۆری ئەدەبی یاخود چەمکی فکریەوە لێی دەڕوانی چونکە باسی ناوچەگرێتی بەوشێوەیەی لە وڵاتی ئێمەدا هەیە و بەو شێوەیەی نوسەر نوسیوێتی کۆمەڵێک ئەستەمە رەچکەیەکی ئەدەبی بدۆزیتەوە تاکو رەخنەکانی خۆتی لەسەر بونیاد بنێی، ئەمە جگە لەوەی خوێنەرگەلی نەتەوەکانی دی چۆن لێی تێبگەن بەو رادەیەی ئێمە دەیزانین. فەرق و جودایی لە نێوان کەسەکانی یەک کۆمەڵگە خاوەنی یەک زوبان و یەک رەگەز و یەک ناسنامە و یەک خاکن چەندان رەهەندی فکری و سیاسی و سایکۆلۆجی لە خۆی دەگرێ. بە نموونە ئەو جیاوازیەی لە نیوان ناوچەی سلێمانی و ناوچەی گەرمیان دەکرێ لە رێگەی کاراکتەرەکانی نێو ئەم رۆمانەوە زۆر بە پەردە و ئاشکرایی، بە رادەیەک خودی نوسەر و رۆمانەکەی دەخاتە ژێر پرسیاری ئەخلاقی و رۆسنبیریەوە.

گەرمیانیەکان بەتایب□ت خەڵکی کەرکوک و دەوروبەری بەهۆی پێشینیەکی دژواری بارودۆخی سیاسیەوە کە هەموان دەیزانین یان دەرکراون یاخود ناوچەکانی خۆیان جێهێشتووە و بەرەو شارەکانی تری وڵات کۆچیان کردووە لەوانە سلێمانی و هەولێر. کاتێکیش دێنە شارەکانی تر دەست دەبەن بۆ هەر کار و وەزیفەیەک ژیانی خۆیانی پێ بەڕێ بکەن. هەر خودی نوسەر تەوزیفی هەردوو کاراکەترەکەی جوان کردووە کاتێک گەرمیانەکە بە پۆلیسێکی دادەنێ و سڵێمانی مەزنی مەسئولی حزبی بە پیاو مەعقوڵی شار، دیارە مەبەست لە شار سلێمانیە، ناودەبات. بەڵام، لێرەوە گرفت و کێشە ئەخلاقیەکان سەرهەڵدەدەن.

هەموو ئەو کاراکتەرانەی لەو رۆمانەدا ناویان دەهێنرێت ئاماژە بە ناسنامەی ناوچەێتیان ناکرێ تەنها یەک کاراکتەر نەبێت ئەویش پۆلیسە شەقوەشێنەکەی عەرەبانچیەکان و دەستفرۆشەکانی شاری سلێمانیە " مەلیک دولبەری گەرمیانیەکی سەرسەختی ژنحیز. ژنەکەی دەبرد بۆ مەسئولەکان." لا ١٥٦ لە بەرامبەردا کەسێتیەکی تری شاری سلێمانی هەیە کە باوکی محمدی دڵشوشەیە. محمدی دڵشوشە " کوڕی یەکێک لە پیاوە ناسراوەکانی شارە، سڵێمانی مەزن. ئەو پیاوەی لە دوای سەرکەوتنی شۆڕشەوە لە ژێرەوەڕا ئەمینداری نهێنیە ترسناک و گەورەکانی ئەو شارەیە." لا٢٢ لەم دوو وەسفەدا رەهەندی ئەو فەرق و جوداییە دەبینی کە لە نیوان دوو ناوچەی کوردستانی باشرودا دەکرێ ئەویش ناوچەی س□□مانی و ناوچەی گەرمیانە. بزانە ئەو روحی سلێمانچیتیانە لە کوێدا خۆی مەڵاسداوە. لە لایەک چ وەسفێکی ئیجابی کابرای سلێمانی، سڵیمانی مەزن، دەکات بەوەی مێژوویی□کی پڕ شۆڕ و شەوق و پێگەیەکی کۆمەڵایەتی و سیاسی بەرزی دەداتێ. لە لایەکیتر، کابرایەکی گەرمیانی دەهێنێ و دەورێکی نابووت و پیسی دەداتێ بە سەرسەخت ناوی دەبات. سەرسەخت گەر دایبتاشین و مانایەکی ئەرێنی لێ پەیدابکەین ئەوا نوسەر لێرەدا بە مانایەکی قوڵی پڕ لە تەوهین و ئیهانە بە مرۆڤی گەرمیانی بەکاری هێناوە گوایە گەرمیانی توڕە و کەلەپوتن و هێز و بازوو هەموو شتێکە لە لای ئەوان. لەمەش واوەتر لەسەر ئاستی شەخسی و خێزانی و کۆمەڵایەتی لەکەداری دەکات و ژنەکەی بە حیز و خۆیش بە گەواد ناوزەد دەکات. نوسەر لێرەدا توشی گرفتێکی مەنتقی بووە. باشە کەسێک گەر ژنەکەی بەرێ بۆ بەرپرسی گرنگی گەورەی حزبەکان و وەزارەتەکان واز لەو کارە تاقەت پروکێنە پۆلیسیە ناهێنێ کە دەست پان بکاتەوە لە جەند منداڵێکی دەستفرۆش تاکو شتێکی بدەنێ. لەو هەریمەی ئێمە، وەک هەموان دەزانن، ئەوەی گەوادی لەوجۆرە بۆ مەسئولە گەورەکان و وەزیرەکان بکات بە تایبەت ژنی خۆی ببات بۆیان ئایا نانی ناکەوێتە رۆنەوە و ناشبێت بە یەکێک

لە دەوڵەمەندەکانی شار!.
وەک گوتمان لەگەڵ ئەوەی گەرمیانیەکە وەک درەندەیەک نیشان دەدات بە کوشتنی سەریاسی پاڵەوانە گەنجەکەی، لەسەر ئاستی کۆمەڵایەتیش لەکەداری دەکات بەوەی ژنەکەی حیزە و ژنەکەی دەبات بۆ مەسئولەکان؛ لە بەرامبەردا سلێمانی مەزن هەیە پیاوی مەعقوڵی شارە، شاری سلێمانی، و مەسئولە و لە چاوتروکانێکدا دوو کچت بۆ خانەنشین دەکات و دەیان نەرەت بۆ شوێنێک کە خۆیان هەڵی دەبژێرن تەنها لەبەرئەوەی دەی کوڕە مردووەکەی شاد بکات، بە قەولی خۆی، بەوەی سەردانی گۆڕەکەی بکەن جار ناجارێ. تۆ سەیری ئەم پیاوە ناودارەی شارەکە بکەن: مەسئولە، کوڕەکەی لە کوشکێکدا داناوە، دوو خانمی گەنج خانەنشین دەکات، ئەو سیاسەتی لەدان و کوشت و بڕەی لە منداڵانی هەژار دەدرێت لەسەر شەقامەکانی شارەکەی ئەو پیاوە گەورەیەدا لە دارودەستەی ئەمەوە دەردەچێت کەچی ئەم پیاوی ناسراوی شارە و مەلیک دولبەری کارمەندی ئاسایش و پۆلیس دەمەندەیە، کەلەپوت و منداڵکوژە و نەک هەر ئەمەش ژنحیزە و منداڵانی دەستفرۆش هاواری لێدەکەن ژنحیز چونکە "هەموان دەزانن مەلیک دولبەر ژنەکەی خۆی دەبات بەرپرسەکی گرنگی دەفتەری سیاسی و کاربەدەستەکی گەورەی وەزارەت." لا ١٥٦ دواتر دەگەڕێمەوە سەر وشەی "ژنحیز" و چ ڕەهەندێکی فکری و ئەخلاقی بۆ دواوەیە، بەڵام من دەپرسم باشە نوسەر بۆ نالێت شارباژێڕیەکی ژنحیز، شارەزووریەکی ژنحیز، پێنجوێنیەکی ژنحیز، پشدەریەکی ژنحیز یاخود سلێمانیەکی ژنحیز؟!

هەڵبژاردنی گەرمیانیەک لە لایەن نوسەرەوە و بەرجەستە کردنی لە کاراکتەرێکی ئاوهادا ڕێکەوت نیە. لیرەدا ناچمە سەر ئەو فاکتەرە مێژویی و کۆمەڵایەتی و سیاسی و فەرهەنگیانەی کە روحی ناوچەگەرێتی لە سلێمانی دروست کردووە؛ بەڵکو راستەوخۆ دەچمە سەر ئەو واقعی سلێمانچێتیەی کە لەو شارەدا هەیە و بەچی لە عەقڵیەتی ڕۆشنبیری و سیاسیکانیدا بەرجەستەیە هەر وەک چۆن لە نیو بەشێکی زۆری ئەو خەڵکانە خۆیان بە ئەهلی شارەکە یاخود ڕەسەنی شارەکە ناودەبەن. ئەو شارە وەک شارەکانی دی کوردستان چەندان شاعر و هونەرمەند و نوسەری پێگەیناندووە و شایانەی ریز و ستایشە بەڵام نەک بکرێ بە شانازیەک و بەسەر شوێنەکانی تردا رایبدەن. سلیمانچێتی لە بەرامبەر ناوچە و شارەکانی تردا بە تایبەت گەرمیان و بە دیاریکراوی ناوچەی کەرکوک شتەکی بەڵگەنەویستە. ناوچەگەرێتی جگە لەوەی لە روحێکی شانازی و خۆ بە موهیم زانیەوە دێت، بەخۆی دەرئەنجامی فەرهەنگ نزمی و خۆبەفاوی ڕۆشنبیری و تەنانەت گرفتی دەروونیشە. لە باری تیئۆریەوە دەخزێتە نێو بیروکرداری

شۆفێنستیانەوە کە ڕەگەزێک یاخود جۆرێک لە خەڵک بە گرنگ تەماشابکرێ و ئەوانی تر بە کەم و جاهیل و بوودەڵە. هەولێر نموونەیەکی زیندووە کە ڕۆژانە دەکەوێتە بەر تەوانج و تەلاری ناوچەگەرێتی. تەنانەت لە نیو حزبەکیشدا لەسەر ئاستی باڵادا دەبینین سلێمانچێتی چۆن دەوری خۆی دەگێڕێ لە هاوسەنگی نیوان کەسەکان و هێزەکاندا. تێگەیشتن لم کێشەیە لە سەر ئاستی جیهان چەند چەمک و تیئۆرییەکی هێنایەدەر لەوانە تیئۆری ڕەخنەگرانەی ڕەگەزجودایی (کریتیکاڵ ڕەیس تیئۆری) کە نەک هەر ڕادەوەستێتەوە دژ بە ڕەگەزپەرستێتی ڕەش پیست و نەتەوە بوومییەکانی هەردوو کیشوەری ئەمریکای باکور و باشور بەڵکو بەرامبەر جوداخوازێتی ناوچەیی خەڵکانی ئاسیایی و ئەمریکای لاتینیش.

لە سەر ئاستی ڕۆشنبیری ئێمە شاهیدی دەرکەوتنی ڕەوتێکی ڕۆشنبیرین وەک ڕەهەندییەکان و بازنییەکی ڕۆشنبیریش بە دەوریاندا کە سلێمانچێتی لە نوسین و بەرخوردەکان و ئەسەرێکی تەواوی هەیە. ئەم ڕەوتە تەواوکەرە لەگەڵ عەقڵێکی سیاسیدا کە پێی وایە خەڵکانی کەرکوک و ناوچە دابراوەکانی تر دەبێ سلێمانی بە جێبهێڵن و بەڵێنەوە شوێنی خۆیان چونکە شارەکەیان ناخۆش کردووە! کە هەیە گوێی لەم قسانە نەبووبێ گەر بۆ مانگێک لەو شارەدا ژیابێت. سەرباری ئەو سەدەیەی خەڵکانی گەرمیانی لەو شارەدا دوو سێ نەوەیان لی دروست بووە بیری سلێمانچێتی هەر هەیە و لە بەرەودایە. شاری شاران، شارە حەیاتەکە یان پایتەختی ڕۆشنبیری چەند تێرمێکی کۆمەڵایەتی و سیاسی و ڕۆشنبیرین لەو ئاراستەیەدا. لێرەدا دەمەوێ ئەوە بڵێم من باس لە ڕەوتێکی شۆفێنی ناوچەگەرێتی دەکەم نەک تەعمیمی بکەم بەسەر هەموو خەڵکی ئەو شارەدا. جا ترسناکیەکە لەوەدایە ئەو ڕەتە لە عەقڵی سیاسیەکان و قەڵەم و هزری ڕۆشنبیریەکاندا خراپ بەرجەستە بووە. بەختیار عەلی خۆی و ڕۆمانەکەی نمونەیەکی زیندووی ئەو عەقڵی سلێمانچێتی و رق هاتنەوەیە لە گەرمیانی. بەیە دەڵێم بەختیار خۆی چونکە لێرەدا ئێستەمە نوسەر لە دەق جیابکەیتەوە بگرە لە دەقێکی ئاوهادا بەرجەستەیی نوسەر و دەق مەری تاپۆی ڕەش تەخترە. لە شوێنیکی تردا دەمەوێ سەر پەیوەندی نوسەر و دەق.

بەشی دووەم: چەمکی عەشقی ئەفلاتونی

ئەم ڕۆمانە لە رووی زمانەوانیەوە پڕە لە هەڵە، هەورەها ئاستی وەژەیی نوسینی ڕۆمانەکە لاوازە و لێرەدا من ناچمە سەر ئەو بابەتە، چونکە ئەوەی من لە دواهەمین هەناری دونیادا دەیبینم هەر بەتەنها هەندی هەڵەی بەکارهێنانی وشە نیە بەڵکو هەڵەی بەکارهێنانی چەمکە،

چەمکی عەشقی ئەفلاتونی دژوار (ل٢٢) واتە لەم رۆمانەدا نەک هەر شوشە شکاوە بەڵکو وا رەزدەسوتە. ئەو عەشقەی موحەمەدی دەشوشەیەی نوسەر بەو تەخی و سەزداری و خوێناویەی باسی دەکات و ناوی لێ دەنێ عەشقی ئەفلاتونی، پەیوەندی بە ئەفلاتون و ئەوینی ئەفلاتونیەوە نیە بەڵکو تەواو خۆشەویستیەکی سەزداریە، رۆمانسیە. عەشقی ئەفلاتونی کە خودی ئەفلاتون ئاگای لێ نەبووە ناوی لێ نراوە، گەر وەک پێناسە باوەکەی باسی بکەین ئەوا دوورە لە هەر سەزداری و دڵداری و خۆشەویستی ناکامیەوە بەڵکو وەک ئەوەی دوای ئەفلاتون خۆی نوسراوە عەشقی ئەفلاتونی بریتیە لە عەشق بە زانین و حیکمەت و بەها خێرخوازیەکان. چەمکی عەشقی ئەفلاتونی یەکەمجار لە لایەن ئەدیب و ئەکادیمیستی ئیتالیەوە، فارسیلیۆ فینەچی، لە سەدەی پانزەدا بەکارهێنرا و ئەویش لەوەیدا باس لەوە دەکات کە عەشقی ئەفلاتونی عەشقێکی روحیە و دوورە لەهەر هەستێکی سەزداری و سێکسی و جەستەیی و لەش و لارەوە. دیارە ئینکاری لەوە ناکرێ ئەم چەمکە دواتر بەکارهات بەڵام ئایا چۆن و تا چەند لە راستیەوە نزیکە.

ئەرکی نوسەرە چەمکی هەڵە بۆ خوێنەرانی نەناسێنێ چەندە باو بێت چونکە تۆ بە رۆمان مێژوویەکی تەدوین کراو دەنوسیتەوە کە پرە لە زانیاری و رووداو و بیروباوەڕ و پەیوەندیە رەنگاڵەیەکانی کۆمەڵگەیەکی دیاریکراو. بە وەسفی کەسێتی محمەدی دەشوشە چەندان وشە و چەمکی تر هەبوون کە ئیشی من نیە بە نوسەر بڵێم ئەوەیان دابنێ بەڵکو شارەزایی نوسەر دەبێ خۆی ئەو شتانە بدۆزێتەوە. ئەو وشانەی نوسەر ریزی کردوون لە وەسفی محمدی دەشوشەدا(عیشقی ناکام و خۆشەویستی ناکام و پرچی درێژ و ….هتد.) ئەو کەسێتیەی لە ئیوارەیەکی عەشقاویدا دەچێتە بەردەم ماڵی کچێک و پێی دەڵێ کە من تۆم خۆش دەوێ لە کاتێکدا کچەکە رەتی دەکاتەوە و پێشنیاری خوشک بوونی بۆ دەکات، کەچی ئەم هەر ئینکاری دەکات لەوەی یەکیک لە کچەکان کە ناوی لاولای سپیە هەر دەبێ خۆشی بوێت، بگرە هەرەشەیەکی سەزئامێز دەکات بەوەی پێیان دەڵێت ” شتی وانیە، ئەوە خوشکی من نین، من بە هەموو تەفاندا هاتوم تا حەز لە یەکیکتان بکەم. من باران ناردومی تا لاولاوم خۆش بوێت.” ل٢٣ . ئەمە جگە لە ئەوپەڕی رۆمانسیەت و زۆردارێکی سەزداری و شێتگیری سۆزی و هەستێکی کوێرانە هیچی تر نیە. دژواری وەک نوسەر ناوی لێ دەنێت عەشقێکی ئەفلاتونی دژوار، ئەوە نیە گەر لە مانا باوەکەی ئەوینی ئەفلاتونیشەوە لیوەی بڕوانی.
یەک شتێکی تر لە پەیوەند بەم چەمکەوە دەمەوێ بڵێم ئەوەیە کە عەشق و ئەوین یان عەشق و خۆشەویستی دوو شتی جیاوازن چ وەک وشە و

چ وەک مانا و چ ئەوەی لەوێدا بەکارھێنراوە و خراوەتە پێش وشەی ئەفلاتون. لە زمانی ئینگلیزی و عەرەبی و ئیتالیەکەشیدا (ل□ق، حب، ئامۆر یان ئامۆرێ) بە خۆشەویستی ئەفلاتونی یان ئەوینی ئەفلاتونی باس کراوە نەک عەشقی ئەفلاتونی. من لێرەدا ناچمە وێزەی ئەو جیاوازیانەی نێوان عەشق و ئەوین بەڵکو ھەر ئەوە دەلێم کە لە جیاتی عەشقی ئەفلاتونی دەبوو ئەوینی ئەفلاتونی بوایە ل□ بەر رۆشنایی ئەو خالانەی باسم کردن.

بەشی سێیەم: کۆنەپەرستی و خورافات…

لەم رۆمانەدا بە ئاشکرا دەقی ئاینی و کۆنەپەرستی و پڕ لە خورافات نەک ھەر دەبینرێ بەڵکو برەوی پێ دەدرێ و تئیۆریزەش دەکرێ. دیارە تیئۆریزە کردنەکە لەسەر بنەمایەکی مێژوویی بابەتی یاخود زانستی نیە بەڵکو تەنها لەسەر کەلتور و نەریتێکی کەڵەکەبووی بۆماوەییە کە سەدن ساڵە لە نێو زۆرێک لە کۆمەڵگەکاندا پەیرەو دەکرێ کە ئاین و خورافات و کۆنپەرستیە کەلتوریەکەی بەوپەڕی ھێزەوە لە پشتیەوە وەستاوە. لە لاپەرە ٨٦ پاڵەوانی رۆمانەکە، موزەفەری سوبحەدەم، دەڵێ "شتەکان وەھان، حیکمەتێک ھەیە من بیستویەک ساڵە دیلم.. حیکمەتێک ھەیە من لێرەم… حیکمەتێک ھەیە من و تۆ لەم شوێنەدا یەکدەگرین.". لە بیروباوەڕی ئاینیدا بۆ نموونە ئیسلام لە کۆمەڵگەی ئێمەدا، باوەڕھێنان بە قەدەر یەکیکە لەو روکنە پای□یانەی عەقیدەی ئاینی لەسەر بونیاتنراوە و بە دیاریکراوی لە ئیسلامدا یەکیکە لەو شەش عەقیدەیەی ئاینی ئیسلام ریزی کردووە. شەش عەقیدەکە باوەڕھێنانە بە: خوا، فریشتەکان، کتێبە ئاسمانیەکان، پەیامبەرەکان، ئەو دونیا، قەدەر.

قەدەر ئەوەیە کە خودا خۆی پێشوەختە ھەموو چارەنوسەکانی لە ت□و□□کان نوسیوە و ئەوەی ئەوەی بەسەر سروشت و گەردوندا دێت ھەمووی لە نەخشە پێشوەختەکانی خودایە و ئەمەش بۆ خۆی حیکمەتێکی تیدایە. لە گێرانەوەیکی تردا کە نوسەر خۆیەتی، لە تەئەمول کردنێکدایە دەڵێت "من پێم وایە ئەو منداڵانەی زوو دەمرن ئولفەتێکی قوڵتریان بە ئاسمانەوە ھەیە." لا ١٣٧ باوەڕھێنان بە ئاسمان و جیاوازکردنی روحی منداڵ لە مردندا و پێدانی ئولفەتی قوڵ بەو مردنە داڕشتنێکی ئەدەبی نیە بەڵکو ھ□□ ت□گەیشتنێک و بەکارھێنانێکی نالۆجیکی و دوور لە ھەر گوزارشتێکی عەقڵانیە بۆ مردن و منداڵ مردن. ھەر سەبارەت بە مردن لە لاپەر□ ١٦٣ د□□□ت " من پێم شتێکی قەشەنگە مر□ق□ بیر لە شوێنی مردنی خۆی بکاتەوە، مافی ئەوەی ھەبێت ئەو جێگایە ھەڵبژێرێت، مافی ئەوەی ھەبێت نەیەوێت

لەگەڵ سەدان هەزار مردووی تردا بیخەنە گۆڕستانەوە." مر□ق ح□ز لە شوێنی مردنی خۆی بکات و کوێی دەوێ لەوێ بنێژرێ دیدێکی کۆنەپاریزی و بگ□ر□ گاڵتەجاڕیشە و دوورە لە هەر مەنتقێکی مادیەوە. رەگەی مێژوویی دید و هەڵوێست وەرگرتن و تەداروکات لە ناشتنی مر□ق ب□ ناوچاڵێک، خەرافی و سۆزداریە و پشتی بە هیچ ئاوەزێکی زاهیدی و سابەتی و زانستی وەها نەبەستووە تاکو بڵێن ناشتن پیرۆزە. ئەوەی هەیە لە بارەی مردنەوە ئەو بیر و عادات و خورافاتە ئاینی و کۆمەلایەتیە ک□ نەویستیەیە کە لەسەر مردن و گۆڕ هەیە. لە دێرۆکی مر□قدا و تەنانەت لە ئێستاشدا سوتاندن و سپاردنی لەش بە ئاو یاخود بە خۆڵ کردنی لەشی مر□ق مانایەکی تیدایە بەڵام لە نآشتندا بەتایبەت کە ئاین بیڕازێنێتەوە بە دەق و حەدیسەکانی خۆی جگە لە نەزانی و کۆنەپەرستیەک هیچی دیکە نیە. سوتاندنی مردوو یاخود بە خۆڵکردنی وەک ئەوەی ئێستا لە زۆر ولاتی دەرەوەدا ئەنجام دەدرێ هەندێ تێروانینی مادی و سابەتی تێدایە کە لێرەدا بواری ئەوەم نیە باسی بکەم؛ بەڵام برەودان بە کەلتوری مردن و گۆڕ دیاریکردن بە: رفاندنی منداڵێکی فیشەک پێکراو و خوێن لەبەر رۆیی بۆ بن دارێک یان جێاگیەکی دوور بوایە و شەرعیەتدان پێی گوایە خواستی خۆیەتی… ئەمە جگە لە خورافاتێک و پیرۆزکردنی مردن بەو شیوە خورافاتە هیچی دی نیە. هەڵاتن لە دەسەڵاتدارێتی ناعەدالەتی تەندروستی شار و پەنابردنە بەر پەناگەی مردن بەو شیوەیە هەمان ئەو وێنەیام پێ نیشان دەدات کاتێک دەسەڵتدارێتی کوردی بنەبست بوو لەوەی وەڵام بە باری سیاسی و روحی کۆمەڵگەی کوردی بداتەوە ئیسلامیەکان خۆیان پیداکرد و ئەڵتەرناتیفی سیاسی و کۆنەپەرستی کەلتوری خۆیان هێنایە نێو زهنی خەڵکەوە و هەڵسوکەوتکردن لەگەڵ جەمکی مردن لە لایەن نوسەرەوە لەو تەلیسم□ سابەتیەوە سەرچاوەدەگرێ. لە رووی هونەریەوە مردن و گیان کێشانی مێردمنداڵێکی لانەواز، سەریاسی سوبحەدەم، بە دەردەسەری و ترسەوە لە شەوێکی تاریک و تنۆکدا و خستنە خەتەریاتی گیانی چەندان هاوڕێ و کەسی ترەوە جگە لە راکێشانی سۆزی خوێنەر بەلای رۆمانەکەدا هیچ حیکەمتێکی تری تێدا نابینرێ.

هەر لە پەیوەند بە مردنی سەریاسەوە و پیرۆزکردنی کردنی گ□□ک□ی و ئەو پەنهانییەی لە ژیانی سەریاسدایە دوو ناوی تر دێنە پێشێ ئەوانیش ئادەم مەرجانی کۆمۆنیست و ژینۆی مەخمەڵی کە ئیسلامیە. لەگەڵ ئەوەی ئەم دوانە هەردووکیان هاوڕێی نێزیکی سەریاسن و هەردووک وەک یەک لە ژیان و مردنی سەریاس دا بوونیان هەیە، کەچی لە گێڕانەوەدا نوسەر بایەخێکی ئەوتۆ بە ئادەم مەرجان نادات چونکە کۆمۆنیستە بەڵام گێرانەوەی چیرۆکێکی درێژ دەداتە ژینۆی مەخمەڵی

ئیسلامی کە تێیدا شەرحی بیروباوەڕی ئیسلامیانەی خۆی بکات لە پەیوەند بە شەوی مردن و ناشتنی سەریاسەوە. بۆچێ؟ چونکە ناسنامەی ئاینی ژینۆی مەخمەڵی یارمەتیدەرێکی باشە بۆ گێڕانەوەی ساتەکانی مردن. هەردوو لاپەرەکانی ١٦٤ و ١٦٥ هەمووی قسەکانی ژینۆن. باسکردنی ئادەم مەرجانی کۆمۆنیست لە یەک دوو دیمەن و لە زمانی دوو کەسەوە باس دەکرێ بە یەک دوو وشە و هیچی تر لە کاتێکدا ژینۆی موسڵمان دوو لاپەڕەی بۆ تەرخان دەکرێ لە لایەن نوسەرەوە. ئەمە رێکەوت نیە و لە بابی هونەریەوە نیە بەڵکو لە ئایدیا و هەڵوێستی خودی نوسەرەوەیە کە دەیەوێ بایەخ بەو چەمک و کایانە بدات کە ئامادە و حازربەدەستن و زووتر دێن بەدەستەوە بۆ ئیشکردن و حونەرکردن تێیدا وەک ئاین و تەداروکاتەکانی تری کەلتوری ئاینی وەک مردن و ناشتن. گەر لە بابی سیاسیەوە تەماشای چەمکی مردن بکەین بەوەی کێ ئارەزووی لە کوێیە با لەوێ بنێژرێ، ئەوا شەرعیەت دانێکی تەواوە بە مردن و گۆڕەکانی سەرکردە و خێزانە حزبی و سیاسیەکانی لای خۆمان. لەسەر ئاستی جیهانیش داکۆکی کردنە لەو گۆڕستانانەی بۆ پیاوە ماوەقوڵەکان یان ئینسانە گەورەکان. گۆڕستانی پێغ لاشێس لە فەرەنسا یەکێکە لەو رەمزانەی نەک هەر کەلتوری مردن برەو پیدەدا بگرە جیاکاریەکی چێنایەتی رەنگ پێدەداتەوە کە دوای مردنیش جیاوازی لە نیوان ئینسانەکاندا دەکات. ئەو مر□ق□ی لەبەر ژیان یاخود رێکەوتی ژیان ئەوەی پێ نەبەخشی ببی بە کەسێکی ناودار و هەر بە سادەیی و سانایی خۆی مایەوە و ماڵ و منداڵی گوناهیان چیە باوکیان یا دایکیان لەو گۆڕستانە بە ناوبانگانەدا نانێژرێن یاخود ئەو ملیۆنان مر□ق□ی جینۆسایدکران و لە مەرگەساتی جۆراوجۆردا مردن و فریای ئەوە نەکەوتن بە دڵی خۆیان و لە شوێنی دڵخوازی خۆیان بە "قەشەنگی" بنێژرێن.

بەشی چوارەم: نابوت کردنی چەمکی سیاسەت و شۆڕش

لە باس کردنی چەمکی سیاسەتدا نوسەر رێک دەکەوێتە نێو ئەو بەرەی عەوامەی کە پێیان وایە سیاسەت هەمووی درۆیە، پیسی و چڵپاوە، تاقمێکی حزبی و سەرکردە و بنەمالەی دەسەڵاتداری چەکدار خاوەنی سیاسەتن. دەسەڵاتداران لە گشت شوێنێکی ئەم دونیایە و بە تایبەت لە ناوچەکەی ئێمە تێڕوانینی ئاوها بە پارە دەکڕن و بگرە خۆشیان بە چەندان شێواز و رێگای جۆراوجۆر برەوی پێدەدەن تاکو خەڵک هیچ ئامادەییەکی نەبێ لە کاری سیاسیدا و ئەوەبکەنە عەقڵ کە سیاسەت تەنها ماڵی ئەوانەیە دەسەڵاتیان بەدەستە یان لە حزب و چکداریەوە تێوەگلاون. گەر ئاوڕێک لە سەرهەڵدانی چەمکی سیاسی بدەینەوە دەبینین کە دەسەلاتدارەکان سواری ملی سیاسەت بوون و بەکاریان هێنا

بە خۆیان، چونکە دەسەلاتدارێتی پێش سیاسەت هەبووە و سیاسەت لەگەڵ دەرکەوتنی شار و بە بەڕێوەبردنی شار هاتە ئاراوە و هەر خودی ڕەگەی وشەکە و چەمکەکەی لەوێوە هاتووە. بۆیە سیاسەت لە بنەڕەتدا هی خەڵکی شارە و ئەوان بزوێنەر و کاراکتەری سەرەکییەکەین بەڵام مانا ڕاستەقینییەکەی خۆی لە دەست دەدا کاتێک دەستبژێرێک لە چینی دەسەلاتدار و هێزی جەکدار و بنەماڵەکان دەستی بەسەردا دەگرن و دەیکەنە مۆرکی هەمیشەیی خۆیان و لە تەوێڵی خۆیانی دەدەن.
بەدبەختییەکە ئەوەیە نوسەر و ڕۆشنبیر بێن و ببنە تیئۆریسیەنی ئەم عەقڵییەتە، عەقڵییەتی ڕق هاتنەوە لە سیاسەت، هەر وەک چۆن لە چەند شوێنێکی دواهەمین هەناری دونیادا ڕەنگ دەداتەوە . بە نموونە لە لاپەڕەی ٥٧، یاقوبی سنەوبەر یاخود سەرێک بە موزەفەری سوبحدەمی هاوڕێی گیانی بە گیانی سیاسی دەڵێت نەمدەویست "بتهێنمەوە بە ئێرە، بە ناو سیاسەت، بە ناو پیسی و چەپاوی ژیانی ڕۆژانە." لە لایەکی تر ئەمە بەرەو ڕوی قسەیەکی تر دەبینەوە کە قسەوباس زۆر هەڵدەگرێ. بە نموونە هەر لە لاپەڕەی ٥٧ دا بە یاقوبی سنەوبەر بە موزەفەر دەڵێت "تۆ زێڕەکەی دەگمەنی ڕۆژە پاکەکانیت" بۆیە نەمویستووە "بتهێنمەوە بە ئێرە، بە ناو سایەسەت، بە ناو پیسی و چەپاوی ژیانی ڕۆژانە." ڕۆژگاری پاک و زێڕین و دەگمەن یانی چی!
ئایا لە چ دەورانێکدا سیاسەت لە وڵاتی ئێمە بەتایبەت سیاسەت کردن لە شاخ، ڕۆژگاری پاک و بێگەردی هەبووە؟! بگرە لە کام ولاتانی تری دونیا سیاسەت پاک و بێگەردی هەبووە. کام وێستگە هەیە لە مێژووی سیاسی ولاتی ئێمەدا پاک و بێگەرد بە تایبەت ڕۆژگاری زێڕین بێت!
من وەک خوێنەریک نەک هەر گرفتم لەگەڵ تێگەیشتنی چەمکەکاندا هەیە بەڵکو خودی وشەکان هێند ناحەز و کرچ و کاڵن و مانایەکی ئەوتۆ نادەن بەدەستەوە. بە نموونە: پێدەچێ، بە پێی تەمەنی موزەفەر و ڕووداوی گرتنەکەی بێت نووسەر باسی کۆتایی دەیەی حەفتاکان و بەرەبەیانی ساڵی هەشتاکان بێت. ئەو دەورەیە یەکێک لە پیسترین و نابوتترین ڕۆژگارەکانی دەورەی سیاسی بوو لە وڵاتی ئێمە دەست پێکرد و بگرە بنەمای کارەساتگەلێکی نەبڕاوە بوو بەسەر میللەتی کورددا کە ئێستاش بەردەوامی هەیە و کارەساتباوراوترین شت کە ئەو دەورەیە هێنای لەگەڵ خۆیدا بۆ ڕۆژگاری ئێستە کاڵ بوونەوەی ناسنامەی نەتەوەیی و بیزاربوون و نابوتبوونی نیشتمان لە لای خەڵکەی، ئەو ناسنامە نەتەوەییەی مرۆی کورد دەهاڵێ لەوەتەی چاوی هەڵهێناوە. ئایا "ڕۆژگاری پاک و زێڕینە" ئەوەیە سەرکردە و بەرپرسیی جاسوسی ناوچەیی و جیهانی و مافیایی بهێنێتە دەر و خەڵکانی دڵپاک و سادە و دڵسۆزی ناو شار و ژیانی هەزاران جوتیار و گوندەکانیان بکاتە قوربانی و خۆڵەمێش بە سیاسەتە نامرۆییەکانی

خۆی. لەسەر ئاستی حزبی و سیاسیش ئەو دەورەی بە پیلانگێڕی و پاکتاوی ناوخۆیی حزبی و شەڕی فەوتاندنی گروپەکان دەستی پێکرد کە لە مێژووی سیاسی کوردا وێنەی کەمە.
شتێکی سەیرتر ئەوەیە لەو ڕۆمانەدا لە هەندێ شوێن وشەگەلی وەک شۆڕش و سەرکەوتنی شۆڕش بەکاردەهێنرێت کەچی لە شوێنێکی تردا، لا ١٠٤، شۆڕش بە درۆیەکی گەورە لە قەڵەم دەدات. کام شۆڕش؟ ئەگەر مەبەست لەوەیە لە کوردستانی باشور روویدا ئەوە بە هیچ شێوەیەک شۆڕش نەبووە، بەلام لەسەرەدا چەمکی شۆڕش لە ژێر هەڕەشەدایە و هۆکارەکەش ئەوەیە نوسەر بە ئومێد بووە ، کەچی لە لا ٥٢ هەر خۆی باس لە سەرکەوتنی شۆڕش دەکات کاتێک باس لە سەڵمانی مەزن باوکی محەمەدی دەشووشە دەکات، دەڵێ " ئەو پیاوەی لە دوای سەرکەوتنی شۆڕشەوە لە ژێرەوەرا ئەمینداری نهێنیە گەورە و ترسناکەکانی ئەو شارەیە." هەندێ دژبەیەکی هەیە لە باس کردن یاخود فەوزایەک و هەرایەک لە بیرکردنەوە و دیدی نوسەردا هەیە سەبارەت بە شۆڕش و سیاسەت کە ئەمسەر و ئەوسەری دیار نیە. گریمان شۆڕش سەرکەوت بەڵام کام سەرکەوتنی شۆڕش؟ ئەوەی لە کۆتایی حەفتاکانەوە سەری دەرهێنا و بووە بەڵا و نەگبەتی بە ئەو وڵاتە جوڵانەوەیەکی سیاسی چەکداری بووە و پەیوەندی بە شۆڕش و مافی گەلەکەوە نەبووە ئەمە چ لە باری واقعی و مێژوویەوە وادەرچوو هەروەها لە باری تیئۆریشەوە هیچ بنەمایەک و جیهانبینیەکی شۆڕش و خەباتی گەلێکی تێدا بەرجەستە نەبوو بوو.

بەشی پێنجەم: تاڵکردنی ژن لە هەناری ترشەکەی بەختیار عەلیدا

فیمینیزم ئەو قوتابخانە فکری و ئەدەبیەیە کە جێگەیەکی ئێجگار باڵای هەیە لە لێکۆڵینەوە و هەڵسەنگاندنی بابەتە ئەدەبیەکاندا. کاری سەرەکی فیمینزم لە دونیای ئەدەبیاتدا باس و خواسی بابەتیانەیە لەسەر جێگەوڕێگەی کچ و ژن لە کۆمەڵگەدا. ڕەخنەی سەرکی فیمینیزم لە کارە ئەدەبیەکان ئەوەیە گەر هۆکاری هەل و مەرجە ئابوری و کەلتوری و فەرهەنگیەکان فەرامۆش بکات. ئەو فەرامۆشیەی لە خوێندنەوەی ڕۆمانی دواهەمین هەناری دونیادا دەبینین. لە بری ئەوەی ببینین ئافرەت چ قوربانیەکی ئەو سیستەمە سیاسیە ئابوریە ناعەدالەتخوازیەیە کەچی دەیبینین وەک عەیبەیەک یان شەرمێکی کۆمەڵایەتی پیشان دەدرێت. کاتێک ژێرخانی ئەو عەیبەکاریەی ئافرەت نەبینرێت، نابینایەک لە تێڕوانیەکان دروست دەبێت و کەلتوروفەرهەنگی کۆنپەرستی و پیاوساری لە بەرهەم دەهێنرێت. سەزانی و ژنە خراپەکان (لا٢٠٣)، ژنحیزەکان (لا١٥٦) ئەو چەند چەمک و وشەگەلەن کە لە ڕۆمانەکەی بەختیار عەلیدا بەرچاو دەکەون. ئاسایە

گەر لە زمانی کارەکتەرەکانەوە بێتە دەر بەڵام لە زاری نوسەر خۆیەوە بێنە دەر یاخود ئەو پاڵەوانەی تەمسیلی خۆی دەکات ئەوا ڕۆمانەکەی دەکەوێتە بەر ڕەخنەی جدی لە لایەن قوتابخانەی فیمینیستیەوە. بۆ نموونە باس لە خراپی مەسئولەکان دەکات لە بە ڕەوشتی ئافرەتەوە، کاتێک مەسئولەکان دیار نەبن ئەوا "لە دەوری ماڵەی ژنە سەزانی و خراپەکان کۆبوونەتەوە."(ل٢٠٣) یاخود بە ئەوەی بەرپرسێکی پۆلیسی خراپی وەک مەلیک دولبەر پیشان بدات لە ریگەی سووکردنی ژنەکەیەوە دەیناسێنێ بۆ خوێنەر بەوەی کە "گەرمیانیەکی سەرسەخت بوو." ژنحیز بوو، ژنەکەی دەبرد بۆ مەسئولەکان: (ل١٥٦)
کاتێک ئافرەت وەک مرۆڤێک ناچار دەکرێت لەشفرۆشی بکاتە ئیشیک وەک هەر کارێکی تر لەو سیستەمەدا هەیە، لەشفرۆشیەکەی هەر بە تەنها لە یەکەیەکی قەڵبی ئابوری دا نامێنێتەوە بەلکو دەبێتە مۆرکێکی کۆمەڵایەتی خراپ لە نیوجەوانی ئافرەتەکە دەدرێت و وشەگەلی وەک سەزانی و ژنحیز و ئافرەتی خراپی لێدەکەوێتەوە. دیارە لێرەدا ئەو پیاوانەشی مامەڵە لەگەڵ ئەم جۆرە کارانە دەکەن قوربانیەکن، و لە بەر ئەوەی جێندەریان جیاوازە وشەگەلی وەک گەواد بەکاردەبرێت بۆیان. لە ورانگەی بابەتی فیمینزمەوە "مەلیک دولبەری گەرمیانی ژنحیز"، وەک بەختیار دەڵێ، قوربانی ئەو بارودۆخە نالەبارە ئابوریە سیاسیەیە. سەزانی و گەواد دوو قوربانی مەراڵی ئەو دونیایەن کە ناعەدالەتی تا بیناقاقای مرۆڤەکانی کۆمەڵگە هاتووە بەهۆی ئەو سیستەمە سیاسیەی کە پیاوماقولی شاری وەک سڵێمانی مەزن و سەرۆک یاقوبی سنەوبەر سەرکدرایەتی دەکەن.

دواهەمین هەناری دونیا ترشترین هەناری دونیا

بەشی شەشەم: نوسینەوەی واقع وەک ئەوەی نوسەر دەیەوێت یاخود وەک ئەوەی کە هەیە.
ئەمە یەکەم ڕۆمانە ببینم کە نوسەر بە دەخوازی خۆی شتەکانی نەو واقعی کۆمەڵگەیەک بە دڵی خۆی بنوسێتەوە نەک وەک ئەوەی کە هەیە. لە ناوی کاراکتەرەکان، لە حیواراتی نێوان کاراکتەرەکان، دەستکاری کردنی کەلتوری قسەکردن، تا دەگات بە دەستەواژەی هەڵە. ئەمە هەموومان خەڵکی ئەو وڵاتەین بەتایبەت لە سلێمانی زۆر ژیاوین و ئەو ناوانەی لەو ڕۆمانەدا هەن نەک هەر زۆر سەیرن بەڵکو غەریبیش چونکە ناوی ئاوها نین وەک لەویدا دارێژراوە. هیچ ڕۆمانێک، ئەوەندەی من ئاگاداربم، نەمدیوە ناو و ناودارەتی کاراکتەرەکان بە دڵی خۆی دروست بکات یاخود بە پیتی لێکدراوی دەخوازی خۆی دابنێ بەڵکو ئەوەی لە واقعدا هەیە بەتایبەت لەقەب و ناوونیشان ئاوها نوسیویانەتەوە. پاشان هەموو ناوەکان لەقەبێکیان پێوەیە کە ئەمە

بەخۆی ناسازیەکی داوە بە ڕۆمانەکە کە نەتوانی چێژی ئەدەبی لێ بکەی بە تایبەت زمانی نوسینی ڕۆمانەکە زمانێکی سەرفی سلێمانچیانەی دوور لە ئەدەب و وێژەیی ئەو نوسەر و ئەدیبانەیە کە لە شاری سلێمانیدا هەڵکوتوون هەمیشەش وەک ئەستێرەیەکی پرشنگداری نەکوژاوە دەمێننەوە. گریمان ناوەکان هەموویان هەن لە کۆمەڵگەی ئێمەدا بەڵام ئەستەمە هەموویان لە یەک شوێندا کۆببنەوە. ئایا ناوی بەو شێوەیە لە کوێی کوردستاندا هەیە بە تایبەی هەموویان بە کۆمەڵ لە یەک شویندا هەبن: ئادەم مەرجان، ژینەی مەخمەڵی، نەدیمی شازادە، سەریاسی سوبحدەم، مەلیک دولبەر، یاقوبی سنەوبەر، شادەریای سپی، ....هتد.

ئەم شیوازە لە ناودروستکردن ئەو دیاردە سەیرەی باشوری کوردستانی خەمانم دەتەوە کە هەندە کاراکتەری سیاسی بە تایبەت ئەوانەی بە خۆیان دەڵێن "ئۆپۆزسیۆن" لە ئەسڵدا ناوەکانیان عەرەبی بووە، کردوویانن بە کوردیەکی پەتی کەچی پڕوپاگەندەی ئیخوانیزمچێتی و کۆنەپەرستی ئاینی پێدەکەن. بۆ نموونە کابرا ناوی فتاح بووە ناوی خۆی کردووە بە ڕەبین، لە کاتێکدا ئەو دەمەی ناوی فەتاح بوو ئیدیعای مەدەنیەت و پێشکەوتووخوازی دەکرد بەڵام کە ناوی خۆی گۆڕیوە بە ناوەکی تازەی کوردانە خەریکی ئیدیعای کۆنەپەرستی ئاینیە و فەرهەنگی کوردەواری پێ وێران دەکات. ئەم دیاردەیە پێش ئەوەی بەختیار عەلی بیسەپێنێ بەسەر خوێنەردا گوایە ناوی جوان و کوردین، نابودیەکیمان لە ئەزمونە سیاسیەکەیدا دیت. فەرج فەدەی گەورە نوسەری میسری پێی وایە کە: سەپاندنی ئەخلاقی جوان بەزۆرەکی کۆمەڵگەیەکی جوانی لە بەرهەم نایات بەڵکو کۆمەڵگەیەکی مونافیق. ئەم قسەیەی فەدە بنەمایەکی بابەتی هەیە و من لەم سونگەیەوە بەرجەستەی دەکەم بەسەر ئەو دیاردەی ناوە دروستکراوانەی نەو ڕۆمانەکەی بەختیار و دەڵێم خزاندنی ناوی خوازراو و دروستکراوی بە کۆمەڵ لە ناوەنانی کاراکتەری ئەدەبیدا نەک هەر بەرهەمەکە دەڕازێنێتەوە بەڵکو ناحەزی دەکات و ناسازی دەکات. هەروەک چۆن باسمان لە دووروویی کاراکتەرە سیاسیەکان کرد لە بارەی دژایەتی ناوەکانیان لەگەڵ پەیامەکانیان، لەم ڕۆمانەشدا هەمان تاس و حەمام دروست بۆتەوە. بەختیار ناوی کوردی پەتی دەهێنێ کەچی پەیامی کۆنەپەرستیان لەوە بڵاودەکاتەوە. لە بەشی سێهەمی ئەم نوسینە بە ناوی (کۆنەپەرستی و خورافات) ئاماژەیەکی تەواوە بەم بابەتە.

حیواراتەکان… شوێنگەی کۆمەڵایەتی کەسەکان ئاستی ئاخاوتن و ڕۆشنبیریان دەردەخات. ئەستەمە کارەکتەری نەخوێندەوار و بێ خانە و لانە کە هیچ یەکێکیان حەرفەکیان نەخوێندەتەوە یاخود کۆلکە

خوێنەواریەکیان هەیە کەچی ئەو گفتوگۆیەی ئەوان دەیکەن هێند لە ئاستێکی بەرزدان کە زۆر دژ دەکەوێتەوە لەگەڵ بارە کۆمەڵایەتیەکەیاندا. لێرەدا مەبەستم لە ئاستی تێەگیشتن نیە بەڵکو لە ئاستی لەباقەتی قسەکردنەوەیە. چونکە دەکرێ کەسێکی عەوام زۆر تێگەیشتووتر و عاقڵتر بێ لە هەزاران رۆشبیر و ئەکادیمی و نوسەر بەڵام ئاستی گفتوگۆکردن شتێکی ترە. گفتوگۆی نێوان یاقوبی سنەو بەر و موزەفەری سوبحەدەم نەک هێندە لە ئاستێکی بەرزدایە کە هیچ سیاسیەکی کورد بەوەی رۆیشتوون و ماویشن لە ئاستی بالایی ئەوگفتوگۆیانەدا نین بەڵکو لە هەندێ بڕگەدا قوڵبوونێکی ئینسانی وەهای تیدایە کە مر□ق س□رسام دەبێ ئایا ئەوانە دوو ئەدیب، دوو قوتابی فەلسەفەن یان دوو کەسی سیاسین. دەکری لە کادرەکانی خوارەوە کەسانی بە توانا هەبووبێ بەڵام لە ئاستی سەرکردەێتیاندا کام سەرکردەی کورد رۆشنبیر و بیرمەند بووە و کامیان دڵ و ویژدانیان بۆ هاوڕێیەتی لێیداوە و رێزیان لە یەکتر گرتووە وەک لە دەمی یاقوبی سنەو بەرەوە دەیبیستی. لە دیمەنێکی تردا، ئەو گفتوگۆیەی لە نیوان رۆژنامەنوسەکە و سەریاس دەکرێت، لا ١١٥، بەڕیوە دەچێ لە شەوێکی بەرئاگرداندا لەوە دەچێ سەریاس قوباییەکی زیرەکی کۆمەڵایەتی و سیاسی بێت. دەکرێ را و بۆچوونی واقعی و جوانی هەبێت بەڵام بەو ئاستە بەرزە لە بەکارهێنای وشە و رستە و جەدەلیەتی گفتوگۆکە ئەستەمە گەنجێکی بێ بەخت و بێ کەس ئاوها بدوێ. ئایا لە کام رۆمانی دونیادا دیاردەی ئاوها دەبینرێ، ئەمە کارێکی ئارەزومەندانە نیە تاکو نوسەر خۆی بخوازێ وابێ. حیواراتی ناو چیرۆک و رۆمانەکان ئەوە نیە کە نوسەر بە دڵخوازی خۆی موناقەشە بۆ کەسەکان دیاری بکات بەڵکو ئەوە پێگەی کۆمەلایەتی و رۆشنبیریانە جۆرێتی بوونی ئاستی گفتوگۆ دەردەخات. لە چەندان بڕگەی تردا ئەم جۆرە لە گفتوگۆی قوڵ دەبینرێ کە لەوە تێپەڕیوە وەک کاک بەختیار دەیەوێ قەناعەتمان پێ بکات کە "هەندێ کەس دەتوانن خۆیان پەروەرد□ بکەن!! لا٢٣٦.

لەم بەشەدا من شەڕی وشەی ریزمانی ناکەم نەڵکو باس لە رێک کردنەوە و دانەوەی مانای وشەکان دەکەم. لە کەلتوری قسەکردنی کاراکتەرەکاندا نوسەر دیسانەوە ئیرادەی خۆی فەرز دەکات و ئەو وشانەی لە کەلتوری کۆمەڵگەی کوردیدا بەکاردین ئەم ئاوها ناکات واتە واقع نانوسیت وەک ئەوەی هەیە بەڵکو ئەوەی خۆی حەزی پیدەکات بینوسێتەوە. بۆ نموونە لە زمانی کوردیدا، هەروەها لە زۆرێک لە زمانەکانی تریشدا، هەمێشە وشەی قوربان بەکارهاتووە بۆ کەسێک ڕیزی لێبگری یاخود پایەی کۆمەڵایەتی و مادیەکی شتێکی تر بێت لە ناو کوردا هەر گوتراوە قوربان، نەوتراوە گەورەم بەتایبەت گەر کەسەکان

لە یەک تەمەن و یەک چینبەندی کۆمەڵایەتیدا بن. بۆ نموونە هاوڕێ هاوتەمەن و هاوپیشەکانی سەریاس بە سەریاس دەڵێن سەریاسی گەورەمان. دیارە لێرەدا دەتەوێ سەریاس و کەسێتییەکەی ببەستێتەوە بە کەسێتی باوکی کە سەرۆک یاقوبی سنەوبەرە گوایە سیفەتی رابەرایەتی تێدا هەیە. یاخود، کاتێک موزەفەری سوبحەدەم وەک کابرایەکی بە تەمەنی ریش سپی بە یەکەم جار کچەکان، دوو کچی گەنج، دەبینێ و دەچێتە سەرگۆڕەکەی سەریاس دەست بە گریان دەکات، کچەکان پێی دەڵێن "موزەفەری سوبحەدەم تۆ ئازاری دەدەیت.. بەدەنگ بە موزەفەری سوبحەدەم.. بەدەنگ بە." لا١٧٤. یاخود لە لاپەڕە ١٩٨ بە "پیری بەدبەخت موزەفەری سەبحەدەم" گازی دەکەن. لە کوردەواریدا عادەتەن لەو حاڵەتەدا دەبێ بڵێن کاک موزەفەر نەک موزەفەر بە تەنها. لادانی وشەی وەک "کاک" یان "خانم، خاتوون، دادە" دەستکاری کردنی کەلتوری زمانە کەیە کە لە پشت ئەم وشانەوە چەمکی کۆمەڵایەتی خۆی مەڵاسداوە مانای ڕێزی تێدا ڕەنگدەداتەوە هەرچەندە ڕەگەزی ئەو وشانەوە لە کویوە هاتبن. بانگکردنی ناوی کەسەکان بە گوێدانە تەمەن زۆرتر لە کەلتوری ڕۆژئاواییدا هەیە و کۆپی کردنی ئەو کەلتورە بۆ ناو زمان و ئاخاوتنی کوردی بەو ڕەنگەیە نەزانییە.
ئیستاش دەبینین لە میدیا کوردییەکاندا کە بە بێ لکاندنی وشەیەک لەگەڵ یەکدیدا هەست دەکەی دروستکراوییەک یان ناسازییەک هەیە لە ئاواز و ڕشتەی قسەکردنەکانیاندا. من کاتێک سەیری کەناڵە کوردییەکان بە تایبەت هەواڵەکان دەکەم و دەبینم بە ناوی ڕووتی خۆیانەوە یەکتری گاز دەکەن، ناسازییە و بگرە بێ ئەدەبییەک دەبینم.
هەندێ دەستەواژە هەیە کاتێک بەکاردێت ڕاستەوخۆ نەک هەر مانا ڕۆژمانییەکەی دەبینیت کە جیاوازە بەڵکو دەستەواژە هەیە مانای جیوگرافی ناوچەیەک و ولاتێک دەستنیشان دەکات هەر وەک چۆن ناوی مەلیک دولبەری گەرمیانی پەناسەی ناوچەیەکی دیاریکراوی جوگرافی بۆ کردین. بۆ نموونە لە لاپەڕە ١٥٦ دەستەواژەی "دەفتەری سیاسی" بەکاردەهێنێت کاتێک باسی پۆلیسە گەرمیانەکە دەکات و دەڵێت " هەموان دەزانن کە مەلیک دولبەر ژنەکەی خۆی دەبات بۆ بەرپرسەکی گرنگی دەفتەری سیاسی و کاربەدەستەکی گەورەی وەزارەت." دەفتەری سیاسی لە سەداسەد دەستەواژەیەکە تەنها و تەنها کوردانی ڕۆژهەڵات بەکاری دەهێنن و ئەوانیش لە فارسیەکەوە وەریانگرتووە و بە هیچ شێوەیەک لە کوردستانی باشور بەکارنایات و لە بری ئەوە "مەکتەبی سیاسی" هەیە و تەواو، تەنانەی خودی کۆمەنیستە کرێکارییەکانی دەیەی نەوەدەکان کە ڕاستەوخۆ لە ژێر کارکردی سیاسی و فکری کۆمینیستی ئێراندا بوون ئەو دەستەواژەیان بەکار نەدەهێنا و گەر بەکاریش هاتبا نەبوو بە وشەیەکی باوی ناوخۆیەک لە کوردستانی باشور. کاتێک

خوێنەر ئەو دەفەری سیاسیە دەبینێت وادەزانێ ژنەکەی دەبات بۆ زڕگوێز کە مەقەڕی کۆمەڵەی رۆژهەڵاتی لێیە نەک بۆ مەکتەبی سیاسی حزبێک لە سلێمانی. ئەمە شتێک نیە بڵێی من وشەیەکی نوێ یان دەستەواژەیەکی تازە دەهێنمە نێو نوسینەکەمەوە بەڵکو رۆمان خەسلەتی خۆی هەیە کە وشەکان و دەستەواژەکان نەک هەر هەموو دووراییە فکری و سیاسی و ئەخلاقیەکان دیاری دەکەن بگرە تخوبە جوگرافیەکانیش دیاری دەکەن.

بەشی حەوتەم: خوێنەری رۆژئاوایی

وەرگیڕانی بابەت بۆ سەر زمانی جیهانی، ئەوروپایی، هەرگیز بە مانای گرنگی بوون و بەهیزبوونی ئەو بابەتە نیە بە تایبەت لە بواری چیرۆک و رۆماندا. چیرۆک وەک بابەتی سیاسی و ئابوری و لێکۆڵینەوەی زانستی و سایکۆلۆژی رووت نیە بۆیە هەلبژاردنی ئاسانترە بۆ خوێندنەوە و خوێنەری رۆژئاوایی بە دوای بابەتی لەو جۆرەن. دیارە، ئەمە سیفاتێکی هاوبەشی خوێنەرە لە هەموو جیهاندا بەڵام خەسڵەتێک کە لە خوێنەری رۆژئاواییدا هەیە ئەوەیە کە زۆر شەیدای ئەو چیرۆکانەن لە دەرەوەی دونیای خۆیانەوە دێن. ئەو چیرۆکانەی خەڵکانی تر بە داماو و گوناه نیشان دەدا، چونکە ئەم خۆی لە شوێنێکی باشترە و کاتێک سەرگەردانی خەڵکانی دونیای تر دەخوێنێتەوە بەزەیی پێیاندا دێتەوە و زۆر لە ژیان و وڵاتەکەی رازیە. هەر بابەتێک بازنەی ژیانی کۆمەڵایەتی و سیاسیان واتە دەوڵەتەکانیان بخاتە بەرباس و خواسەوە یان رەخنەوە کەمتر بەلایدا دەچن ب▯ تایبەت گەر نوسەرەکە لە فەزای خۆیاندا نەبێ. ئەو چیرۆکانەشی مەتەڵ ئامیزن وەک ئەم سێ مەدالیای هەنار و سەریاسەی لە دواهەمین هەناری دونیادا هەیە زیدەتر سەرنج رادەکیشن یاخود خەڵکانێک هەن بیانخوێننەوە. خوێنەر لە دونیای رۆژئاوادا زۆرن بەڵام خوێنەری بە ئاگا و هۆشیاریان ئێجگار کەمە وەک چۆن لە هەموو دونیادا هەر وایە. رۆمانی دواهەمین هەناری دونیا ئەو چیرۆکەیە خوێنەری رۆژئاوایی ئەزیەت نادات بەڵکو هەبوونی بونی سێ منداڵی مەلۆتکە و هەر سێکیان بە یەک ناوەوە ناونرابن و سێ مەدالیای هاوچەشن نهێنی هەڵقەی دۆزینەوەی ئەو مەتەڵە بێت ئەوا دڵخۆشیەک بە خوێنەر دەدات بۆ خوێندنەوەی تا کۆتایی بەتایبەت ئەوەی کە ماوە دەبرێت بۆ رۆژئاوا بۆ جارەسەر. دوایین دیمەنی رۆمانەکە رۆژئاوا بە فریادرەس دادەنێ بۆیە خوێنەرێکی رۆژئاوایی ختوکەی دێت بە خوێندەوەی رۆمانی ئوها و دەبێتە جێگەی ستایش و پیاهەڵدانیان. ئەگەرنا، گەر ئەو رۆمانە کە هەمووی گفتوگۆی سیاسی و وشەی قەبە و زلن دەیتوانی باسی لەوەش بکردایە گەر بە ئاماژەیەکیش بوایە، کە

ئەوە تەكنۆلۆجیای سەربازی و فرۆشتنی جەكەكانی وڵاتانی غەربیە كە حكومەتە بە زەبرەكانی رۆژهەڵاتی ناوەراست بەهێز دەكات تاكو پەلاماری میللەتی ژێردەست بدەن، بەڵام ئەو رۆمانە لە بری ئەمە وەك گوتم، ر□نگای غ□رب ب□ ر□نگای جارەسەر و بە فریاكەوتنی مندالە بۆردومانكراوەكانی جەنگ دادەنێت.
خال□□كی تر بە پێویستی دەزانم ئاماژەی پێ بدەم ئەوەیە دلخۆش بوون یاخود بە گرنگی وەرگرتنی ئەوەی كە رۆمانە كوردیەكان وەربگێڕدرێنە سەر زمانانی ئەوروپایی لەو مەیلە لە خۆ بە كەمیەوە دێت كە دنیای ئیمپریالیزمی رۆژئاوایی لە نیو هزر و دڵی مرۆڤەكانی (الشعوب المقهورة)دا دروست كردووە گوایە ئەدەبەكەمان دەچێتە ئاستێكی باڵاتر گەر بێتوو وەربگێڕدرێتە سەر زوبانانی ئەوروپایی. ئەم جۆرە لە هزر و مۆراڵی خۆ بە كەم زانین یاخود بە نزم زانین لە نیو عەرەب و میللەتەكانی تریشدا هەیە. بۆ نموونە. عومەر شەریف یاخود جەمیل راتب كە بە زمانی فەرەنسی و ئینگلیزی دەوریان بینیوە لە فیلمە ئەوروپاییەكاندا ئیدی لە سینەمای میسری و بینەرەكانیدا بە پلەیەكی تر سەیر دەكران لە كاتێكدا هیچینا ئەوەندەی عادل ئیمام یان ئەحمەد زەكی دەور و فیلمی گرنگیان نەبوو.